

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ДЛЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається тенденція відродження та активного розвитку такого соціального феномена як волонтерська діяльність у житті сучасного українського суспільства. Волонтерство сьогодні займає важливе місце у формуванні духовної культури, ціннісних настанов та елементарних норм моралі особистості й соціуму в цілому.

Ключові слова: волонтерська діяльність, волонтер, благодійність, добродійність, мотив, причина.

Постановка проблеми. Волонтерство – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції, активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається, як правило, у суспільній діяльності в межах різного роду асоціацій. Волонтерство сприяє покращенню якості життя, особистому процвітання й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва більш справедливого і мирного суспільства, більш збалансованому економічному і соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій.

Добровольчі ініціативи розповсюджуються майже на будь-яку сферу людської діяльності – роботу з соціально незахищеними верствами населення (інвалідами, людьми похилого віку, маргіналами); роботу в рамках неформальної освіти, спрямованої на спілкування, розвиток проектів, які зміцнюють дух соціальної терпимості; миротворчу діяльність, розв'язання конфліктів; екологічний захист тощо.

Ця тема набуває актуальності, оскільки величезна кількість людей потребує допомоги та підтримки. Не розраховуючи на допомогу з боку близьких родичів, багато людей потребує сторонньої допомоги, яку їм можуть надати волонтери. Волонтери за власним бажанням діляться своїм часом, енергією, навичками і знаннями для того, щоб допомогти іншим людям або навколишньому середовищі без будь-якої матеріальної вигоди. Волонтерська діяльність виконує функцію морально-етичного виховання, відродження в молодіжному середовищі таких важливих фундаментальних цінностей як громадянськість, милосердя, справедливість, гуманність, чуйність та багато інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання добродійності та волонтерства у вітчизняній науці і практиці досліджували О. Безпалько, О. Брижовата, Р. Вайнола, І. Грига, М. Дейчаківський, Л. Дума, З. Зайцева, І. Зверева, А. Зінченко, І. Іванова, Н. Івченко, А. Капська, О. Карпенко, Л. Коваль, Н. Комарова, О. Кузьменко, О. Лисенко, Т. Лях, В. Назарук, І. Пінчук, Ф. Ступак, І. Трубавіна, О. Яременко.

Досягнення соціальної роботи та соціально-педагогічної науки у розробці теорії та практики основ волонтерського руху в Україні та за кордоном висвітлювали: О. Безпалько, Н. Заверико, І. Зверева, А. Капська, В. Кратінова, Г. Лактіонова, С. Попов, Т. Рудякевич, С. Толстоухова, Є. Холостова, та інші.

У працях І. Зверєвої, С. Савченка, С. Харченка обґрунтовано роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю. У дослідженнях О. Безпалько, Н. Заверико, А. Капської, В. Петровича розкрито технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності. Проблема волонтерства та волонтерського руху

завжди була в центрі уваги багатьох науковців. На думку М. Дейчаківського, волонтери – “найактивніші представники різних груп населення, які бажають своєю працею та участю надати дійову підтримку в становленні демократії в Україні, зробити конкретний внесок у поліпшення становища маргінальних груп чи в розвиток соціальної і культурної сфери”.

Зараз волонтерство – потужний соціально-суспільний рух, спроможний прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ. Поняття “волонтер” і “волонтерство” є дуже широким. В основу добровільності покладена здатність однієї людини безкорисливо, у більшості випадків анонімно виконувати роботу на благо інших. Тобто, частину часу, енергії, знань, досвіду волонтер витрачає на виконання діяльності, яка приносить користь іншим людям чи суспільству в цілому. Однак, термін “волонтерство” означає передусім діяльність на основі добровільної волі.

А на думку І. Зверевої, волонтерський рух – це добродійна робота, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот та суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим особам та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером [6, с. 25; 9].

Г. Спенсер вважав, що благодійна діяльність – “це певні дії, що завдають утіху іншому та не розраховані на отримання винагороди” [10, с. 42]. Розділяючи ідеї І. Канта, говорив про вади “примусової добродійності”, під якою розумів державний примусовий перерозподіл соціальних благ. Однак був прибічником благодійної діяльності, як приватної справи, мета якої полягає у “пом’якшенні, оскільки це сумісно з іншими цілями, несправедливості природи” [10, с. 45].

Формулювання цілей (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз волонтерства, як соціального явища, дослідження понять “волонтерство”, “добродійність”, причин та мотивів волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Благодійність набирає обертів, і цей процес навряд чи зупинити. Волонтерство стає популярним серед молоді, а жертвують на добрі справи всі: від школяра до пенсіонера. Рівень розвитку благодійності в Україні за минулий рік суттєво зріс. Так, за останніми даними 23% українців коли-небудь у житті займались волонтерством, серед них 9% почали цю діяльність саме протягом останнього року. Експерти стверджують, що серед волонтерів більше молодих жінок, киян та мешканців Заходу, і майже всі вони мають вищу освіту. Дослідження GfK Ukraine на замовлення ООН показало, що більшість наших громадян стала вважати волонтерський рух обов’язковою складовою громадянського суспільства. За минулий рік кількість зареєстрованих в Україні благодійних фондів перевищила 15 тисяч. Це означає – дедалі більше людей прагнуть робити добрі справи. Психологи пояснюють стрімкий злет благодійності в нашій країні так: люди зрозуміли, що віддавати та допомагати – це легко і віддавати можна не тільки гроші. Адже українці за своєю суттю – дуже чутливі люди, схильні до співчуття. У критичних умовах ці якості проявились якнайкраще. І той, хто допоміг один раз, хоче робити це знову і знову. Саме тому волонтерство стало частиною життя багатьох українців [4].

Активною добродійністю займаються українські спортсмени, серед яких Андрій Шевченко, Лілія Подкопаєва та Стелла Захарова. Лілія Подкопаєва, заснувавши фонд “Здоров’я поколінь”, займається підтримкою спортсменів-ветеранів і спортсменів-

початківців. Окрім того, вона є послом доброї волі ООН із питань СНІД і щорічно 1 грудня організовує акції для допомоги хворим. Стелла Захарова допомагає дітям і спортсменам, організовуючи різноманітні акції й аукціони.

Основними завданнями волонтерського руху визнано:

1) *підвищення рівня визнання.* Уряди держав та місцева влада мають бути впевнені щодо механізмів залучення волонтерів до проведення консультацій і вивчення питання з метою визначення якісного внеску всього сектора волонтерів у національне процвітання та розвиток. Вирішення питань повинно ґрунтуватися на кращому досвіді роботи малих груп, місцевих громад, національних неурядових організацій, а також на результатах міжнародної діяльності волонтерів.

2) *мотивація.* Засоби залучення людей до волонтерської діяльності визначаються залежно від певної ситуації в суспільстві. Держава може запропонувати: свої тренінгові програми для волонтерів за тематикою: техніка, управління, фінанси; допомогу в отриманні офіційно визнаного статусу, страхового та соціального забезпечення для того, щоб вивести волонтерів на рівень фахівців інших сфер діяльності; зниження ставок для платників податків, які підтримують волонтерські ініціативи; за певних обставин враховувати волонтерську діяльність як проходження військової служби; надання частини ресурсів, таких, як підручники, медикаменти, фінансування тощо у користування волонтерів.

3) *встановлення системи обміну інформацією.* Телебачення, радіо, друковані видання та електронні засоби інформації можуть надавати інформацію про досягнення волонтерів, і таким чином сприяти використанню вже існуючої “найкращої практики” та робочих процедур для того, щоб уникнути необхідності кожній громаді “вигадувати колесо”. Такий обмін інформацією може здійснюватися на місцевому рівні, на рівні провінцій, сусідніх держав, далекого зарубіжжя за допомогою електронних засобів передачі інформації.

4) *пропаганда.* Виконання цього завдання спрямоване на виявлення замовлень на послуги волонтерів, пропозицій про бажання надавати послуги в якості волонтерів з урахуванням розширення такого типу діяльності, а також на формування сприятливого загального клімату, громадської та офіційної думки, що підтримували б волонтерські ініціативи. Цей процес також може бути спрямований на визнання статусу волонтерів, використання напрацьованих схем, встановлення систем обміну інформацією.

Теоретико-методологічний аналіз філософських, психологічних і соціально-педагогічних праць продемонстрував, що поняття “волонтер”, “волонтерство” можна конкретно й адекватно застосовувати лише за умови зародження, становлення й функціонування його як суспільної організації громадянського суспільства. Сутність цього явища можна визначити як особливу форму спонтанного самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих ними для обстоювання власних інтересів організацій та об’єднань в усіх сферах життя суспільства і як певну систему відносин, яка склалась для досягнення певної спільної мети – реалізації власних бажань, себе через надання безкорисливої допомоги іншим.

Волонтерські (добровільні) організації – це вільні союзи людей, які об’єдналися якимось спільним спеціальним інтересом, що відображений у програмі організації. Така програма в основному націлена на надання соціальних послуг та допомоги. Базовими частинами волонтерської програми є три основних принципи:

1. Захист спільних інтересів своїх членів.
2. Вступ в організацію тільки за власним бажанням кожного.

3. Недержавна сутність організації [5; 8].

Ми розглядаємо волонтерство як складову професійної підготовки фахівців у галузі соціальної роботи (психологів, соціальних педагогів), як школу особистісного розвитку, успішної самореалізації особистості. Реалізація особистісних професійних можливостей сприяє розширенню кола своїх інтересів, професійному й особистісному самоутвердженню.

Проаналізуємо окремі приклади залучення з цією метою до волонтерської діяльності студентів. Зокрема, “Волонтерський клуб м. Луцька”, є молодіжною громадською організацією, що створена ініціативною групою викладачів і студентів Волинського державного університету імені Лесі Українки на засадах спільності інтересів для реалізації мети і завдань, визначених Статутом. Метою діяльності клубу є сприяння розвитку соціальних ініціатив у молодіжному середовищі, допомога соціально вразливим категоріям дітей та молоді. Основними завданнями клубу є: сприяння розвитку волонтерського руху серед студентів; здійснення та захист прав і свобод, задоволення соціальних та культурних інтересів громадян – членів клубу; створення умов для саморозвитку членів клубу як особистостей громадян України, професійного становлення як фахівців; проведення акцій на місцевому рівні; пропаганда принципів волонтерського руху. До пріоритетних напрямів (програм) діяльності клубу відносяться: створення служби соціального патронажу “Старші брати й сестри” для дітей-інвалідів; діагностично-корекційна робота з вихованцями школи-інтернату та вечірньої (змінної) школи; превентивна робота щодо попередження й профілактики негативних явищ, зокрема наркоманії та СНІДу серед неповнолітніх та молоді; популяризація Конвенції ООН про права дитини, сучасного вітчизняного законодавства з проблем соціально-правового захисту дитинства й відповідального батьківства серед дітей, батьківської та педагогічної громадськості; організація змістовного і соціально цінного дозвілля учнівської та студентської молоді міста; організація вуличної соціальної роботи з дітьми та молоддю в м. Луцьку та ін. [1].

Волонтерський загін “Сова” Луганського національного університету імені Тараса Шевченка був створений у жовтні 2003 р., має певну довершену структуру, пакет документів, до якого ввійшли: назви комітетів, напрями діяльності, мета, принципи роботи, перелік сфер діяльності, літопис. До структури загону ввійшли: п’ять комітетів – комітет “PR” і ЗМІ, комітет X-файли, комітет “Школа волонтерів”, “Школа тренерів”, комітет “Креатив мега-проект”, комітет “The Hause”; експертно-консультативна рада, куратор-супервізор; загальне керівництво здійснює кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Метою діяльності волонтерського загону “Сова” є об’єднання та координація зусиль усіх членів загону і зацікавлених осіб у справах становлення й розвитку волонтерського руху на Луганщині; задоволення і захист своїх законних соціальних, творчих, вікових, духовно-культурних, інтелектуальних та інших загальних інтересів; сприяння повноцінному, всебічно гармонійному і самобутньому розвитку волонтерів, їхньої продуктивної самореалізації і прогресивному соціальному становленню в сучасних соціально-історичних, соціокультурних і природно-екологічних умовах. Одним із завдань цього загону є організація роботи волонтерів за напрямками діяльності: робота з ветеранами, людьми похилого віку, людьми з особливими потребами, з дітьми з притулку для неповнолітніх і будинку крихітки, індивідуальні заняття зі школярами (репетиторство); проведення тренінгів, семінарів, занять із дітьми, підлітками, молоддю, організація дозвілля і вільного часу дітей,

підлітків, молоді, участь в акціях разом з іншими організаціями, “Школа волонтерів і соціальних тренерів”; робота із ЗМІ, написання статей, наукових публікацій, робота з організаціями, PR, розробка і підтримка Інтернет сайту, розробка, написання і реалізація молодіжних проєктів; участь у виступах аматорського театру, молодіжного театру-форуму, участь у роботі ігрової площадки в співтоваристві мікрорайону [1].

Доброчинність можна вважати одним із важливих інструментів розбудови громадянського суспільства, основним суб’єктом якого виступає соціально відповідальна, дієздатна в громадянському сенсі людина. Та досить часто доброчинність має прихований характер. Так, найчастіше дослідники зазначають наступні:

прагматичні мотиви – професійний досвід, самовизначення, кар’єрне зростання, отримання нових знань, навичок, можливість вирішити особисті проблеми, спокута провини, знайомство з новими людьми, для розваг тощо;

альтруїстичні мотиви – прагнення надавати безкорисливу допомогу, приносити користь людям, почуття повинності та морального обов’язку, служіння богу, внесок в розвиток свого району (регіону, країни), відчуття суспільного сенсу роботи, бажання відчувати себе потрібним, виразити солідарність до інших, відчувати моральне задоволення від своєї здатності змінити світ на краще, відчувати не даремності своїх зусиль тощо;

психологічні та духовні мотиви: боротьба з самотністю, відчуття потрібності, особистісний ріст, віра в Бога, почуття моральної повинності допомагати іншим;

соціально-психологічні мотиви: потреба в почутті єдності з людьми, потреба у спілкуванні, вираження солідарності до інших, розвиток комунікативних навичок;

емоційні мотиви: покращення свого емоційного стану, отримання морального задоволення від допомоги іншим людям, здатності щось змінити;

соціальні мотиви: бажання зробити свій внесок в розвиток свого району, знайомство з новими людьми (розширення соціальних зв’язків), реалізація власних ідей, відчувати суспільний зміст роботи, потрібність своєї праці, відчуття патріотизму, подолання стереотипів, прохання друзів, приклад батьків, корпоративний принцип;

освітньо-професійні мотиви: отримання нових знань, навичок, досвіду зі своєї спеціальності, застосування своєї знань на практиці, підготовка себе до кар’єри, безкоштовне навчання;

гедоністичні мотиви: розваги, відпочинок, дозвілля [2].

Загалом волонтерська діяльність дає змогу розширити діапазон професійної діяльності студентів соціально-педагогічно спрямованих спеціальностей. При цьому варто зазначити, що волонтерська діяльність у цьому напрямі отримує певні переваги в порівнянні з навчально-професійною діяльністю, основними з яких є: добровільність участі, а звідси більш стійка мотивація до діяльності; більше самостійності, а звідси більш динамічне та якісне особистісне та професійне зростання; більше свободи вибору об’єктів волонтерської діяльності, її змісту, форми, а звідси – більше умов для вибудови індивідуальної траєкторії професійного становлення; більше каналів соціального порівняння (інші волонтери, професіонали соціально-педагогічної сфери тощо), а звідси умови для формування більш об’єктивно-критичного ставлення до себе як в особистісному, так і у професійному психолого-педагогічному плані [8].

Висновки. Волонтерська діяльність становить важливу частку в житті кожної цивілізації та суспільства. Волонтерство – це благодійна діяльність особи, яка не вимагає фінансових пожертвувань, а базується переважно на використанні часу та

навичок цієї особи, які надаються на безоплатній основі. У процесі волонтерської діяльності реалізується школа особистісного розвитку, успішної самореалізації особистості, розширюється коло професійних інтересів, відбувається професійне й особистісне самоутвердження. Найбільше цьому спонукають мотиви займатись добродійною діяльністю, які бувають різними в одній людині, із різними поєднаннями.

1. Бондаренко З. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі / З. Бондаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2008_1/2008-26-06/bondarenko.pdf.

2. Вайнола Р. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р. Вайнола, А. Капська, Н. Комарова. – К. : Академпрес, 1999. – 112 с.

3. Всеукраїнський громадський центр “Волонтер” [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/287-problemi_normativno-pravovogo_zabezpechennya

4. Доля І. Волонтерство як форма участі молоді в громадському житті [Електрон. ресурс] / І. Доля // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

5. Заверико Н. Основи управління діяльністю волонтерів : посібник для керівників волонтерських груп та програм / Н. Заверико. – Запоріжжя, 2004. – 25 с.

6. Закон України “Про волонтерську діяльність” від 19.04.2011 № 3236-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

7. Кратінова В. Волонтерство як засіб соціального та професійного становлення студентів спеціальностей “Соціальна педагогіка” та “Соціальна робота” / В. Кратінова, Н. Ларіонова, О. Песоцька // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2006. – № 6. – С. 76–81.

8. Лях Т. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Лях. – К. : КУ ім. Бориса Грінченка, 2010. – 149 с.

9. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проєктів / За заг. ред. І. Звереві, Г. Лактіонової. – К. : Науковий світ, 2001. – 76 с.

10. Спенсер Г. Синтетическая философия / Г. Спенсер. – К. : Ніка-центр, 1997. – 512 с.

The article presents the tendency of regeneration and active development of such social phenomenon as volunteering in the life of a modern Ukrainian society. Volunteering nowadays has an important place in the formation of the spiritual culture, values and basic standards of the morality of a person and the society in general.

Key words: *volunteering, volunteer, charity, virtuousness, motive, reason.*

doi:10.15330/esu.10.115-120

УДК 37.011.32

ББК 74.200.506

Галина Дяків-Михайлюк

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ – ЗАГАЛЬНА ВИМОГА І ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ

У статті окреслено значення національно-патріотичного виховання дітей і молоді в сучасній Україні. Визначено структурні компоненти громадянсько-патріотичного виховання, залежність морально-громадянських відносин та інтегративних якостей морально-громадянської культури особистості.

Ключові слова: *національно-патріотичне виховання дітей і молоді, морально-громадянська культура особистості, одно-однозначна залежність морально-громадянських відносин та інтегративних якостей морально-громадянської культури особи.*